

Uchwała z dnia 21 lutego 2008 r., III CZP 148/07

Sędzia SN Marek Sychowicz (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Krzysztof Pietrzykowski

Sędzia SN Hubert Wrzeszcz

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Hanny L. przy uczestnictwie Andrzeja L. o podział majątku wspólnego, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 21 lutego 2008 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Lublinie postanowieniem z dnia 24 września 2007 r.:

"Czy w sprawie o podział majątku wspólnego sąd może nie uwzględnić nakładów z majątku wspólnego na majątek odrębny jednego z byłych małżonków wyłącznie wskutek nieudowodnienia wysokości nakładów, z powodu uchybienia terminowi wyznaczonemu na podstawie art. 207 § 3 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c., czy też powinien wysokość tę ustalić z urzędu bez względu na inicjatywę dowodową uczestników?"

podjął uchwałę:

W sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami sąd ustala wartość nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków bez względu na inicjatywę dowodową uczestników postępowania.

Uzasadnienie

Wnioskodawczyni Hanna L. wniosła o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między nią a uczestnikiem Andrzejem L. i przedstawiła do rozliczenia nakłady, które zostały poczynione z majątku wspólnego na nieruchomość wchodzącą w skład majątku osobistego uczestnika oraz określiła ich wysokość. Uczestnik przyznał dokonanie nakładów w postaci zasadzenia drzew i krzewów o wartości 200 zł i zaprzeczył, by dokonane zostały inne nakłady. Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej postanowieniem z dnia 23 maja 2007 r. dokonał

podziału majątku wspólnego i uwzględnił dokonanie nakładów przyznanych przez uczestnika postępowania. Na podstawie zeznań świadków ustalił, że poczynione zostały także nakłady polegające na wykonaniu prac budowlanych i wykończeniowych w budynku mieszkalnym, zeznania świadków nie dawały jednakże podstawy do ustalenie ich wysokości. Wprawdzie wnioskodawczyni – reprezentowana przez adwokata – wniosła o przeprowadzenie na tę okoliczność dowodu z opinii biegłego, ale uczyniła to z przekroczeniem terminu wyznaczonego na podstawie art. 207 § 3 k.p.c. Sąd Rejonowy oddalił wniosek jako spóźniony i jako przeszkodę do rozliczenia nakładów polegających na wykonaniu prac budowlanych i wykończeniowych w budynku mieszkalnym uznał nieudowodnienie ich wysokości.

Przy rozpoznawaniu apelacji wnioskodawczyni od postanowienia Sądu pierwszej instancji powstało przytoczone na wstępie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, które Sąd Okręgowy w Lublinie przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sprawy o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami rozpoznawane są w postępowaniu nieprocesowym (art. 566-567 k.p.c.). Jedną z cech charakteryzujących to postępowanie i odróżniających od postępowania procesowego jest działanie sądu z urzędu. W wypadkach wskazanych w ustawie sąd może wszcząć postępowanie nieprocesowe z urzędu (art. 506 zdanie drugie k.p.c.), a także w toku postępowania – gdy ustawa tak stanowi – w znacznie szerszym zakresie niż w procesie może działać z urzędu. Niezależnie od tego odpowiednie stosowanie do postępowania nieprocesowego przepisów o procesie (art. 13 § 2 k.p.c.) pozwala na stosowanie w tym postępowaniu przepisów dotyczących procesu, które dopuszczają działanie sądu z urzędu, np. art. 232 zdanie drugie k.p.c., według którego sąd może dopuścić dowód nie wskazany przez stronę.

Stosownie do art. 45 § 2 k.r.o., zwrotu wydatków i nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków i poczynionych z majątku osobistego jednego z małżonków na majątek wspólny dokonuje się przy podziale majątku wspólnego, jeżeli ze względu na dobro rodziny sąd nie nakazał wcześniejszego zwrotu. Konsekwencją tego unormowania jest art. 567 § 1 k.p.c., według którego w postępowaniu o podział majątku wspólnego sąd rozstrzyga m.in. o tym, jakie wydatki, nakłady i inne świadczenia z majątku wspólnego na rzecz

majątku osobistego jednego z małżonków i odwrotnie podlegają zwrotowi.

W doktrynie i w orzecznictwie nie budzi wątpliwości, że sąd orzeka o zwrocie wydatków i nakładów z majątku osobistego na majątek wspólny tylko na wniosek (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 października 1997 r., II CKN 395/97, nie publ.), nie ma natomiast zgodności poglądów co do tego, czy o zwrocie wydatków i nakładów z majątku wspólnego na majątek osobisty orzeka na wniosek, czy z urzędu.

Za pierwszym rozwiązaniem przemawia treść art. 567 § 1 k.p.c., który nie różnicuje orzekania o zwrocie wydatków i nakładów w zależności od tego, z jakiego majątku ten zwrot ma być dokonany, a w szczególności nie stanowi, że o zwrocie wydatków i nakładów z majątku wspólnego na majątek osobisty sąd orzeka z urzędu. Na to, że o zwrocie wydatków i nakładów z majątku wspólnego na majątek osobisty sąd orzeka bez osobnego wniosku, wskazuje natomiast art. 45 § 1 k.r.o., według którego każdy z małżonków powinien zwrócić wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na jego majątek osobisty i może żądać zwrotu wydatków i nakładów, które poczynił ze swego majątku osobistego na majątek wspólny. Z przeciwstawienia „powinności zwrotu” z „możliwością żądania zwrotu” wynika, że o ile w drugim wypadku zwrot jest uzależniony od zgłoszenia żądania (wniosku), o tyle w pierwszym wypadku jest on obowiązkiem małżonka, którego realizacja nie wymaga inicjatywy żadnego z małżonków.

Należy poza tym zauważyć, że przedmiotami majątkowymi, które wchodzą w skład majątku wspólnego (art. 31 § 1 k.r.o.) są – obok rzeczy – prawa, a w szczególności wierzytelności z tytułu wydatków i nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek innej osoby. Gdy tą osobą nie jest jeden z małżonków, wierzytelności te w sprawie o podział majątku wspólnego podlegają uwzględnieniu przy ustaleniu składu majątku podlegającego podziałowi (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1970 r., III CZP 18/70, OSNCP 1971, nr 2, poz. 18), a ustalenia tego sąd dokonuje z urzędu (art. 684 w związku z art. 567 § 3 k.p.c.). Uzasadnia to także orzekanie z urzędu o zwrocie wydatków i nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków, pomimo że roszczenia o ich zwrot nie uwzględnia się przy ustaleniu składu majątku wspólnego podlegającego podziałowi i – jak wynika z art. 45 § 1 k.r.o. i art. 567 § 1 k.p.c. – rozstrzygnięcie o zwrocie tych wydatków i nakładów jest w sprawie o podział majątku wspólnego orzeczeniem dodatkowym.

Za tym, że w sprawie o podział majątku wspólnego o zwrocie wydatków i nakładów z majątku wspólnego na majątek osobisty (odrębny) jednego z małżonków sąd orzeka bez osobnego żądania uczestników postępowania, opowiedział się już Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 16 października 1997 r., II CKN 395/97.

Skoro dla orzeczenia o zwrocie wydatków i nakładów z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków nie jest potrzebny osobny wniosek, nie można uzależnić od inicjatywy dowodowej uczestników postępowania ani ustalenia, że wydatki i nakłady zostały poczynione, ani też jaka jest ich wartość. W sprawie o podział majątku wspólnego sąd obowiązany jest z urzędu ustalić, czy i jakie wydatki i nakłady poczynione zostały z majątku wspólnego na majątek osobisty i jaka jest ich wartość oraz obowiązany jest orzec o ich zwrocie.

Obowiązek orzeczenia z urzędu nie oznacza jednak, że sąd może prowadzić dochodzenie w celu wykrycia dowodów na okoliczność, czy i jakie wydatki i nakłady poczynione zostały z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków i jaka jest ich wartość. Podstawę do dokonania ustaleń w tym zakresie stanowi cały materiał zebrany w sprawie. W interesie jednego z małżonków leży najczęściej wykazanie, że określone wydatki i nakłady zostały poczynione oraz jaka jest ich wartość, i w jego interesie jest powołanie na tę okoliczność odpowiednich dowodów. Celem ustalenia, że wydatki i nakłady zostały poczynione oraz jaka jest ich wartość, sąd powinien przeprowadzić dowody z urzędu tylko wówczas, gdy okoliczności sprawy wskazują na poczynienie takich wydatków i nakładów, a nie ma dowodów na tę okoliczność powołanych przez uczestników postępowania i gdy materiał zebrany w sprawie wskazuje na istnienie odpowiednich środków dowodowych.

Obowiązkiem sądu jest przeciwdziałanie przewlekaniu postępowania (art. 6 k.p.c.), nie ma zatem przeszkód do odpowiedniego stosowania w sprawie o podział majątku wspólnego art. 207 § 3 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Jego stosowanie w tym postępowaniu jest wręcz konieczne, gdy mimo że toczy się przez dłuższy czas, uczestnicy postępowania zgłaszają wciąż nowe twierdzenia, zarzuty i dowody. Rygorem niewykonania zarządzenia przewodniczącego wydanego na podstawie art. 207 § 3 k.p.c. nie może być jednak odmowa przeprowadzenia dowodu powołanego przez uczestnika postępowania po upływie wyznaczonego terminu, jeżeli jest to dowód dotyczący okoliczności, którą sąd powinien ustalić z urzędu i jest konieczny do ustalenia tej okoliczności.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak wyżej (art. 390 k.p.c.).